

## REVIEWS

*Translation Theories in the Slavic Countries. (2015). A. Ceccherelli, L. Constantino, C. Diddi, (Eds.). Salerno: Edizioni Culturali Internazionali. 231 p. (Europa Orientalis, vol. 33 (2014)).*

*Рецензент:*

**Тарас Шмігер**

Львівський національний університет імені Івана Франка  
t\_shmiher@ua.fm

Перекладознавча історіографія переживає піднесення на початку XXI сторіччя. Найцікавіше, що це явище охопило всі найголовніші перекладознавчі школи. Якщо в Україні ці процеси можна пояснити відновленням Незалежності, то у світовому контексті їх, мабуть, можна пов'язати із наслідками глобалізації. Західний світ відкриває решту планети. І саме на останні 20 років припадає створення ключових історіографічних проєктів – від історичного розділу «Енциклопедії перекладознавства» видавництва «Рутледж» (2000 р.) до цілого історичного тому «Міжнародної енциклопедії перекладознавства *Ubersetzung-Translation-Traduction*» за редакцією Гаральда Кіттеля (2011 р.).

Подібне піднесення історія перекладу та її проєкція на теорію перекладу переживала у кінці 1950-х до 1970-х років. Згадаймо тут здобутки чеської школи (монографія та антологія Ї. Левого 1957 р.), російської (антологія Ю. Левина та А. Федорова 1960 р.), польської (антологія Е. Бальцежана 1977 р.). У цьому ж руслі творилися дослідження з літературної історії ізраїльських, нідерландських і бельгійських науковців. Однак, ці праці включали обсяг тільки до середини XX сторіччя, коли перекладознавство тільки починало повноцінно розвиватися як окрема дисципліна у світовому контексті. Саме тому, кілька десятиріч опісля виникла потреба переглянути, осмислити, обґрунтувати й систематизувати історію перекладознавчої думки.

Поворот до цієї тематики зумовив поступ самої науки. Незмінним помічником тут є бібліографія. Про перекладознавчу бібліографію написано вкрай мало і почасти поверхнево, хоча і в світовій практиці, і в українській науці є дуже вагомі здобутки. Водночас бібліографію не можна обмежувати лише документальним характером. Перекладознавча бібліографія – це та ж історія перекладу й перекладознавства, тільки написано її по-особливому. За іменами й роками прочитується складна, багата, часом дуже успішна, а часом не менш закривавлена культурна історія нації. Бібліографія чітко висвітлює, наскільки націо-держава сприяє розвитку науки, коли наукова дисципліна оформлюється у самостійну галузь знань, як геноцид визначає еволюцію ідей. Бібліографія

меншою мірою, та все ж показує долі людей, адже повертає їхні імена у національну пам'ять.

Після захоплення дослідженням історії цивілізаційного Заходу й Сходу увага науковців повернулася до слов'янського світу. Першим підсумком такого дослідження став збірник «Теорії перекладу у слов'янських країнах», який видано як поконференційний том після міжнародного симпозіуму у травні 2014 р. і як завершальну працю кількарічного проєкту відділу сучасних мов, літератур і культур Болонського університету. Редактори Андреа Чеккереллі та Крістіяно Дідді зазначають, що слов'янські перекладознавчі традиції у певні періоди випереджали світ час, але дуже часто залишалися невідомими закордоном (с. 9). Таке становище стимулювало появу оцього тому, де представлено більшість слов'янських традицій. На жаль, справою майбутнього залишається характеристика розвитку перекладознавства у білорусів, македонців, лужицьких сербів, боснійців і чорногорців.

У кількісному представленні найбільше уваги присвячено польській школі перекладознавства – три статті; болгарській та російській школам – по дві статті; словацькій і чеській школам – по одній індивідуальній статті та одна спільна стаття; українській і словенській школам – по одній статті; нарешті хорватській і сербській школам – одна спільна стаття. З методологічного боку, видається, що прийшов час чіткіше проводити межі між національними школами перекладознавства. Наприклад, варто усвідомити глибше, чим відрізнялися чеська та словацька школа. З іншого боку, пора відмовитися від використання поняття «радянської школи перекладу», якщо вона не представляє здобутків більшості республік СРСР, а будується виключно на російських працях.

Збірник відкривають і закривають статті італійських дослідників. У своїх Вступних заввагах Лоренцо Константіно пояснює, як світове перекладознавство концентрувалося на Західній традиції, потім зосередилося на Азії і Африці, і тепер повертається до Центрально-Східної Європи. До статті додано вибірккову бібліографію найвагоміших книг із перекладознавства. Цікаво спостерегти, як ця бібліографія певною мірою представляє хронологію ключових перекладознавчих праць: 1929 р. – перша книга українського перекладознавства, 1947 р. – болгарського, 1955 р. – польського й російського (хоча були й раніші книги російських науковців), 1957 р. – чеського, 1970 р. – словацького, 1978 р. – хорватського (хоча у бібліографії зазначено друге видання 1984 р.), 1981 р. – сербського, 1997 р. – словенського (хоча у Словенії виходили збірники з питань перекладу від 1975 р.).

Статтю Лаури Салмон присвячено перекладознавству в Радянському союзі, однак насправді тут відбулася підміна понять, адже йдеться про російське перекладознавства. Автор не розмежовує радянську транслятологію та російську культуру, хоча виклад історії російського перекладознавства від перекладацьких потуг XVIII сторіччя до 1980-х років досить докладний. Висвітлено діяльність найчільніших російських науковців – Корнія Чуковського, Андрія Федорова, Якова Рецкера, Іллі Ревзина, Віктора Розенцвейга (до слова, уродженця Хотина), Степана Бархударова, Олександра Швейцера й Вілена Комісарова. Утім

трапляються окремі хиби. Сюди не варто зараховувати харківського дослідника Олександра Фінкеля, або навпаки – подати докладніше пояснення. Свою книгу 1929 р. О. Фінкель видав українською мовою, а тому в англійському тексті її назву належало транслітерувати з української мови, а не створювати якусь мітологічну монографію, якої ніколи не існувало.

Тамара Казакова логічно доповнила розвиток попередньої статті, простеживши історію російського перекладознавства від перекладознавчого семінару О. Швейцера до теперішніх днів. Авторка побудувала свій виклад згідно із перекладацькими моделями – імовірнісна модель Раймонда Піотровського (уродженця Рубіжного), метод логічного аналізу Рюрика Міньяра-Білоручева, смисловий підхід Леонори Черняхівської, герменевтичний підхід Юрія Сорокіна, принципи репрезентативності Сергія Тюленева та лінгвістичного підходу Надії Рябцевої. Розвідка вкрай вагома тим, що подає синтетичну модель сучасного російського перекладознавства, на основі якого можна робити прогнози про подальші напрямки розвитку російської школи.

Українська школа перекладознавства представлена у статті Тараса Шмігера, де автор намагався осмислити теоретичні питання перекладознавчої історіографії, можливість реконструкції перекладацьких поглядів XI–XVIII ст. і систематизація перекладацьких концепцій від XIX ст. до початку XXI ст. Статті не пощастило з правописного боку: мовний редактор змінив принципи транслітерації, внаслідок якого транслітерована українська мова втратила фонетичні опозиції [г]:[r] та [и]:[i]. Українським назвам не пощастило упродовж усієї книги: Україна інколи вживається з означеним артиклем; Харків транскрибовано як «Charkiv» (с. 22, 79, 220) або як «Char'kov» (двічі на с. 34), Львів – «Lviv» (с. 68, 73, ) і «Lvïv» (двічі на с. 127). Гадаємо, що оскільки книгу видано англійською мовою, варто було орієнтуватися на вимову англомовлян і вживати менше діакритичних знаків.

Зузана Єттмарова зосередилася на ключових дослідниках Чехії та Словаччини. Називаючи Іржі Левого засновником чеського перекладознавства, авторка посилається на його таки книгу «Чеські теорії перекладу» (Прага, 1957), а отже синтез перекладацької думки від часу Середньовіччя був би дуже бажаний тут. Авторка обґрунтувала генезу й суть перекладацької концепції І. Левого, пояснила її проєкції на чеський структуралізм, пов'язала її із гештальт-теорією та теорією інформації. Вона також висвітлила, як ідеї І. Левого впливали на погляди Яна Мукаржовського та словацьких науковців Антона Поповича й Франтішка Міко. Утім про словацьких перекладознавців дізнаємося більше із статті Єдити Громової та Ренати Каменарової, які сконцентрувалися на внеску школи Нітри до словацького перекладу, а постаті чеського дослідника Богуслава Ілека присвятила свою статтю Анна Радван.

Польське перекладознавство представлено із погляду трьох наукових напрямків. Єва Красковська проаналізувала традиції познанської школи, засновники якої – Єжи Зьомек та Едвард Бальцежан (уродженець Вовчанська) – розвивати історико-літературні аспекти, риторичні та стильові аспекти перекладу, а найвідомішим представником є Станіслав Баранчак. Єлизавета

Табаковська заглибилася у когнітивне перекладознавство, над яким активно працює і сама авторка, і ряд молодших колег – Барбара Левандовська-Томашик, Катерина Ващук, Рафал Августин, Олександр Гомола та ін. До цього почесного списку польських науковців записано й українця, випускника Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника – Сергія Тюпу, який оборонив дисертацію в Ягайлонському університеті Кракова. Натомість Піотр де Бонча Буковський та Магда Гейдел звернулися до поняття міждисциплінарності, яке вони схильні розглядати від часу публікацій Зенона Клеменевича та Ольгерда Войтасевича, і яке тепер є багатообіцяючою ділянкою перекладацьких студій.

Дослідники південнослов'янських перекладознавчих шкіл зосередилися головно на теоретичних здобутках ХХ сторіччя, хоча перекладна традиція у них довга, й очевидно приховує ще чимало призабутих думок і праць. В оглядовій статті про досягнення болгарських перекладознавців другої половини ХХ ст. Роберто Адинолфі розглядає дослідження над перекладом, які проводили Любомир Огнянов-Різор, Іванка Васева, Анна Лілова, Олександр Людсканов, Сидер Флорин, Сергій Влахов, Генрі Левенсон, Любен Любенів та ін. Серед рясного грона болгарських науковців чільне місце належить О. Людсканову, фахівцю із машинного перекладу, про що докладно написали Ласка Ласкова і Світлана Славкова.

Значно скромніші здобутки у Хорватії, Сербії та Словенії. Натка Бадуріна вказує на вирішальну роль Володимира Івіра для хорватського перекладознавства й Ранка Бугарського для сербського, а Мартина Ожбот представляє докладніше історію словенського перекладу й побіжно повідомляє про не дуже рясні найновіші дослідження. Зрозуміло, що автори хотіли показати книжкові дослідження з питань перекладу, але аналіз статей додав би більшої об'ємності їхнім розвідкам. Цікаво, що словенська авторка зараховує до словенського перекладознавства праці каринтійського словенця Ериха Прунча (що є цілком доцільним, враховуючи його етнічну приналежність), але чомусь не знайшлося місця для досліджень Ніке Кочиянчич Покорн.

Вагомою є стаття Лоренцо Константіно, де показано як слов'янські перекладознавчі ідеї переходять – прямо чи через посередників – ув італійський контекст. Різні слов'янські традиції у різному об'ємі представлені в працях італійських дослідників і в науковому обігу в Італії. Беззаперечно, що найкраще представлено російське перекладознавство, і це відбулося завдяки російській мові, яку більше вивчають в Італії. Українське перекладознавство належить до тих перекладознавчих традицій, які тільки починають відкривати на Заході.

Книга «Теорії перекладу у слов'янських країнах» виконала найголовнішу функцію: представлено різноманіття слов'янських перекладознавчих традицій, які творитимуть подальшу дискусію, чи може існувати «слов'янське перекладознавство» як сутність. Але завдяки редакторам цієї збірки світ однозначно дізнається більше про перекладацьку думку Центрально-Східної Європи.